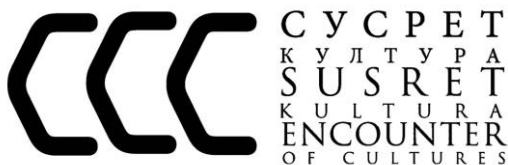

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet

Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum

SUSRET KULTURA

Zbornik radova

Novi Sad
2018

Izdavač

Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu
www.ff.uns.ac.rs

Za izdavača

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš, dekan

Urednici

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš
Doc. dr Željko Milanović

ISBN

978-86-6065-465-8

Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum *Susret kultura* održan je 1. decembra 2016. godine.

Imejl adresa Skupa: susret.kultura@ff.uns.ac.rs

Programski odbor

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš	<i>Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija</i>
Prof. dr Jasmina Grković Mejdžor	<i>Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija</i>
Prof. dr Angela Rihter	<i>Univerzitet Martin Luter, Hale-Vitenberg, Nemačka</i>
Prof. dr Ala Tatarenko	<i>Univerzitet Ivan Franko, Lavov, Ukrajina</i>
Prof. dr Bjorn Hansen	<i>Univerzitet u Regenzburgu, Nemačka</i>
Dr Erik Gordić	<i>Univerzitetski koledž u Londonu</i>
Prof. dr Boris Dudaš	<i>Univerzitet u Rijeci, Hrvatska</i>
Dr Ojgen Krist	<i>Kulturna zadužbina dunavskih Švaba, Baden-Virtemberg, Nemačka</i>
Prof. dr Ioana Vid	<i>Zapadni univerzitet Temišvar, Rumunija</i>
Prof. dr Vesna Požgaj Hadži	<i>Univerzitet u Ljubljani, Slovenija</i>
Prof. dr Pleh Čaba	<i>Univerzitet Esterhazi, Mađarska</i>
Prof. dr Balandin Kiril	<i>Državni univerzitet Lobačevski, Nižnji Novgorod, Rusija</i>
Prof. dr Renate Hansen Kokoruš	<i>Univerzitet Karl-Francens, Grac, Austrija</i>

Organizacioni odbor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prof. dr Maja Marković	<i>Odsek za anglistiku</i>
Prof. dr Dragan Prole	<i>Odsek za filozofiju</i>
Doc. dr Gordana Ristić	<i>Odsek za germanistiku</i>
Prof. dr Eržebet Čanji	<i>Odsek za hungarologiju</i>
Prof. dr Ivan Jordović	<i>Odsek za istoriju</i>
Prof. dr Bojana Stojanović Pantović	<i>Odsek za komparativnu književnost</i>
Prof. dr Dejan Pralica	<i>Odsek za medijske studije</i>
Prof. dr Jovana Milutinović	<i>Odsek za pedagogiju</i>
Doc. dr Dejan Pajić	<i>Odsek za psihologiju</i>
Prof. dr Tamara Valčić Bulić	<i>Odsek za romanistiku</i>
Prof. dr Laura Spariosu	<i>Odsek za rumunistiku</i>
Prof. dr Janko Ramač	<i>Odsek za rusinistiku</i>
Prof. dr Anžela Prohorova	<i>Odsek za slavistiku</i>
Prof. dr Jarmila Hodolić	<i>Odsek za slovakistiku</i>
Prof. dr Pavle Milenković	<i>Odsek za sociologiju</i>
Prof. dr Vladislava Ružić	<i>Odsek za srpski jezik i lingvistiku</i>
Prof. dr Nikola Grdinić	<i>Odsek za srpsku književnost</i>

Izvršni odbor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš
Prof. dr Biljana Šimunović Bešlin
Prof. dr Olivera Knežević Florić
Prof. dr Dragan Prole
Doc. dr Željko Milanović
Prof. dr Ivana Đurić Paunović
Isidora Gordić
Tomislav Bukatarević
Kristina Ivšić
Jelena Trivunić Malešević
Jasna Milošević
Igor Lekić
Maja Hovanjski
Zoran Milošević
Jaroslav Kovač
Ljiljana Siriški, sekretar Odbora

Recenzenti

Prof. dr Adam Svetlik
Prof. dr Aleksandar Kasaš
Prof. dr Ana Makišova
Doc. dr Anžela Prohorova
Prof. dr Biljana Šimunović Bešlin
Prof. dr Bojana Stojanović Pantović
Dr Daniela Marčok
Doc. dr Davorika Maravić
Prof. dr Dojčil Vojvodić
Prof. dr Dragan Prole
Prof. dr Dragica Koljanin
Doc. dr Dragoljub Perić
Prof. dr Dušanka Zvekić Dušanović
Prof. dr Edit Katona
Prof. dr Goran Vasin
Prof. dr Gorana Raičević
Prof. dr Gordana Pokrajac
Prof. dr Gordana Štasni
Prof. dr Iren Lanc

Dr Ivana Ivanić
Prof. dr Jarmila Hodolić
Prof. dr Jasmina Jokić
Prof. dr Jasmina Klemenović
Doc. dr Jasna Uhlarik
Dr Jelena Maričević
Prof. dr Kornelia Farago
Mr Ksenija Segedi
Prof. dr Laura Spariosu
Prof. dr Ljiljana Pešikan Ljuštanović
Prof. dr Marija Pastor Kiči
Prof. dr Mihajlo Fejsa
Doc. dr Mina Đikanović
Prof. dr Miroslav Dudok
Prof. dr Nataša Milivojević
Doc. dr Nenad Ninković
Doc. dr Nevena Varnica
Prof. dr Predrag Novakov
Prof. dr Radoslav Eraković

Doc. dr Radoslava Trnavac
Doc. dr Sanja Paripović Krčmar
Prof. dr Slobodan Vladušić
Prof. dr Snežana Božanić
Doc. dr Sonja Veselinović
Doc. dr Strahinja Stepanov
Prof. dr Tvrtko Prčić
Prof. dr Vladimir Gvozden
Prof. dr Zoltan Đere
Doc. dr Željko Milanović
Prof. dr Zoroslav Spevak

Svi radovi objavljeni u Zborniku radova sa Devetog međunarodnog interdisciplinarnog simpozijuma *Susret kultura* anonimno su recenzirani i dobili su po dve pozitivne recenzije.

Autori su odgovorni za jezičku korektnost svojih radova.

МЕТАФОРИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ КОГНИЦИЈЕ У ЕТИМОЛОГИЈИ ПРЕФИКСИРАНИХ ЛАТИНИЗАМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Etymological word structure is rarely systematically taken into account in cognitive linguistic study of metaphor. In this study taken from the perspective of the conceptual metaphor theory, we are concerned with metaphors in the conceptual representation of the domain of cognition in the etymology of prefixed Latinisms in Serbian. Thus we identify metaphors whose source concepts correspond to the (disactualized) etymological meanings, while their target concepts correspond to the actual meanings of Latinisms. Their relations to conceptual metaphors actual today, which we find in cognitive linguistic literature and/or for which we find linguistic instances in (contemporary) synchrony, are also being established. The evidence for the identified conceptual metaphors from diachrony and synchrony suggests that these metaphors developed independently in different languages, times and communities, and, thus, that they could be universal.

Key words: cognitive linguistics, conceptual metaphor, cognitive processes, etymology, Latinisms.

Увод

Дихотомија когнитивно–емотивно сродна је декартовском дуализму ум–тело (душа/дух–тело) и истакнут је предмет не само научних концепција почев од антике (в., нпр., Niemeier 2011), већ и лаичких (опозиција глава–срце), уз могућност међусобних утицаја те две сфере концепција наведене дихотомије (уп. Kövecses 2000: 18). У Западној филозофској традицији доминирало је схватање разума као оделите и независне функције у односу на перцепцију, емоције и телесне покрете, чија аутономност и одваја људе од (других) животиња (Lakoff & Johnson 1999: 27–28). Последњих деценија пак, докази из когнитивних наука оспоравају то схватање, подржавајући теорију о еволуционом развоју разума од телесних капацитета (в. исто).

У овом раду полазимо од тога да ће анализа концептуализације когнитивног домена из етимолошке перспективе, између осталог, пружити још солидних доказа о појмовном односу когниције са сродним менталним/телесним функцијама (перцепција, осећајност, кретање, и сл.). Базирајући се на теорији појмовне метафоре

¹ trupko@outlook.com

(Lakoff & Johnson 2003²), у етимологији префиксираних латинизама у српском језику: (а) идентификујемо метафоре чији изворни појам одговара (дезактуелизованом) етимолошком значењу, а циљни актуелном значењу латинизама, (б) утврђујемо везе тих етимолошких метафора са данас актуелним појмовним метафорама, које налазимо у когнитивнолингвистичкој литератури и/или за које изналасимо примере у (савременој) синхронији који их потврђују. Циљ је, на тај начин, и да се утврде временски и културно инваријантне, и потенцијално универзалне, појмовнометафоричке репрезентације когниције и когнитивног домена. Етимологију анализираних латинизама проверавамо првенствено у ‘Мрежном етимолошком речнику’ (*Online Etymology Dictionary*, даље скр. ОЕД), уз појашњење значењских нијанси у *Латинско-српском речнику* Ј. Ђорђевића (1997), док савремена значења латинизама проверавамо у *Великом речнику страних речи и израза* И. Клајна и М. Шипке (2006), уз консултацију са електронским *Речником српског језика* (РСЈ).

Појам метафоре, поникао из античке реторике, у средиште когнитивнолингвистичких, па и уопште когнитивистичких, истраживања, као когнитивни процес фундаменталан за људски појмовни систем, довели су Џ. Лејкоф и М. Џонсон (Lakoff & Johnson 2003²). Они метафоре у језику сматрају секундарним, одразом метафора у мишљењу, тј. појмовних метафора, менталних механизма којима се један појмовни домен, циљни, типично апстрактнији, разуме путем другог, изворног, појмовног домена. Према когнитивној функцији, метафоре се условно могу поделити на структурне и неструктурне, које обухватају онтолошке и оријентационе метафоре (в.: Lakoff & Johnson 2003²; Kövecses 2015: 3). Структурне метафоре (селективно) пресликавају структуру једног појма на други (в. исто). Онтолошке метафоре су базичне метафоре путем којих апстрактни појмови добијају онтолошки статус, односно уоквирују се, концепирају као физички ентитети, материје и садржатељи (Kövecses 2010²: 38; в. Lakoff & Johnson 2003²: ch. 6). Оријентационе метафоре организују циљне појмове у (кохерентан) систем углавном на основу просторне оријентације (в.: Lakoff & Johnson 2003²: ch. 4; Kövecses, 2010: 40).

С обзиром на ниво општости, постоје општије/апстрактније и конкретније појмовне метафоре, односно, према Кевечешу (Kövecses 2010²: 44–45), метафоре генеричког нивоа и метафоре специфичног нивоа. Конкретније метафоре или метафоре специфичног нивоа посебни су случајеви метафора општ(и)јег нивоа. С обзиром на критеријум сложености, разликују се тзв. примарне (‘примитивне’) метафоре, за које се претпоставља да проистичу аутоматски, несвесно из свакодневног искуства, и сложене метафоре, које настају комбиновањем примарних (Lakoff & Johnson 1999: 51; Kövecses 2010²: 140, 328). Метафоре општег нивоа, као и примарне, услед своје природе претендују да буду универзалне.

У својој утицајној синхронијско-дијахронијској студији, Ив Свитсер (Sweetser 1990: ch. 2) показује да су многе вишезначне речи независно у различитим индоевропским језицима стекле апстрактна, нефизичка значења метафоричком

екстензијом конкретних, физичких значења. Тако су, нпр., речи које значе виђење редовно добијале и значење знања, и то посредством метафоре ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, која је, у ствари, конкретизација општије метафоре УМ ЈЕ ТЕЛО (КОЈЕ СЕ КРЕЋЕ КРОЗ ПРОСТОР). Свитсерова закључује да су се такве метафоре развиле рано у индоевропском прајезику, те су преношене с колена на колено (в. и Lakoff & Johnson 1999: 88–89). Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson 1999: 125) дају пример енглеског глагола *comprehend* (‘разумети’, ‘схватити’) потеклог из латинског, који је изгубио изворни смисао ‘зграбити’, констатујући да је латински, као и енглески, имао појмовну метафору РАЗУМЕВАЊЕ ЈЕ ХВАТАЊЕ (енгл. *UNDERSTANDING IS GRASPING*).

Подсистем метафора за ум путем кога се ум концептуализује као тело Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson 1999: 235) сумирају следећим општим метафоричким пресликавањима: УМ ЈЕ ТЕЛО, МИШЉЕЊЕ ЈЕ ФИЗИЧКО ФУНКЦИОНИСАЊЕ, ИДЕЈЕ СУ ЕНТИТЕТИ СА НЕЗАВИСНИМ ПОСТОЈАЊЕМ, МИШЉЕЊЕ О ИДЕЈИ ЈЕ ФИЗИЧКО ФУНКЦИОНИСАЊЕ У ОДНОСУ НА ЕНТИТЕТ НЕЗАВИСНОГ ПОСТОЈАЊА (енгл. *THINKING OF AN IDEA IS FUNCTIONING PHYSICALLY WITH RESPECT TO AN INDEPENDENTLY EXISTING ENTITY*). Као конкретније случајеве тог подсистема, на примеру енглеског језика, идентификују метафоре (исто: 235–241): (а) МИШЉЕЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ, са импликацијом ИДЕЈЕ СУ ЛОКАЦИЈЕ (нпр.: *стајати на становишту; доћи до закључка; одлутали мозак*); (б) МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПЕРЦЕПЦИЈА, односно ИДЕЈЕ СУ ПЕРЦИПИРАНИ ФЕНОМЕНИ (нпр. ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, као у: *видети суштину*); (в) МИШЉЕЊЕ ЈЕ МАНИПУЛАЦИЈА ПРЕДМЕТИМА, а ИДЕЈЕ СУ МАНИПУЛАБИЛНИ ПРЕДМЕТИ (нпр.: *похватати [нечије] мисли*; уп. поменути глагол *comprehend*); и (г) ДОБИЈАЊЕ ИДЕЈА ЈЕ ЈЕДЕЊЕ (нпр. *прогутати идеју*), а, последично, ИДЕЈЕ СУ ХРАНА (*свеже/бајате идеје*).

Лејкоф и Џонсон (н. д.: 243–246) издвајају три свакодневне метафоре за ум и мишљење значајне за (англоамеричку) аналитичку филозофију ума и језика: (а) МИСАО КАО ЈЕЗИК (енгл. *THE THOUGHT AS LANGUAGE*), односно МИШЉЕЊЕ ЈЕ ЈЕЗИЧКА ДЕЛАТНОСТ (ГОВОРЕЊЕ/ПИСАЊЕ) (енгл. *THINKING IS LINGUISTIC ACTIVITY [SPEAKING OR WRITING]*), коју налазимо у примерима као (*не*) *слушати своју савест* или *читати (нечије) мисли*; (б) МИСАО КАО МАТЕМАТИЧКИ ПРОРАЧУН (енгл. *THE THOUGHT AS MATHEMATICAL CALCULATION*), нпр. *урачунати (нешто)*, *срачунат потез*; (в) МОЗАК ЈЕ МАШИНА (енгл. *THE MIND AS MACHINE*), у примерима као *зарђао* или *искључен мозак*. Они показују како импликације тих метафора, као и филозофске теорије које их користе, заправо негирају постојање појмовних метафора уопште (исто: 250–252). Одбацујући раздвајање ума и тела, Лејкоф и Џонсон (н. д.: 262–263) сматрају да су људски појмовни систем и способност мишљења обликовани природом људског мозга, тела и телесних интеракција (теорија ‘утеловљеног’ ума [енгл. *embodied mind*]).

Резултати истраживања

УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ, А ИДЕЈЕ СУ ПРЕДМЕТИ

Метафора УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ, и са њом повезана ИДЕЈЕ СУ ПРЕДМЕТИ (Lakoff & Johnson 2003²), проистиче из аналогних неметафоричких представа о људском телу – да је тело садржатељ у који примамо храну споља, а храну, опет, сачињавају предмети или супстанце (Kövecses 2010²: 84).¹ У анализираној грађи у етимологији глагола *импресионирати* и *конципирати*, односно одговарајућих апстрактних именица *импресија* и *концепт/концепција*, налазимо однос САДРЖАВАЊА. Наиме, *импресионирати* и *импресија* (према лат. *impression-/impressio*) воде порекло од лат. *impressus*, прошлог партиципа глагола *imprimere* (в. OED), насталог од *in-* ‘у’ и *premere* ‘притиснути, утиснути’², а *конципирати* и *концепт* (преко лат. *conceptum*) од лат. глагола *concipere* ‘заједно узети, у се примати, захватати, упијати; појмити’ (Ђорђевић 1997: 309–310), посталог од *com-* ‘са, заједно (са)’ и *capere* ‘узети’. У датим примерима импресије и концепти се ‘утискују’ и ‘упијају’, представљене су као САДРЖАНИ ПРЕДМЕТИ, што је случај онтолошке метафоре ИДЕЈЕ СУ (ФИЗИЧКИ) ПРЕДМЕТИ. С друге стране, на људску когнитивну способност пројектује се ентитетски статус са оријентацијом унутар–изван (Lakoff & Johnson 2003²: 214), односно посреди је онтолошка и оријентациона метафора УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ. Наведене метафоре су фундаменталне у концептуализацији комуникације, у оквиру сложене метафоре ‘канала’ (енгл. *conduit metaphor*, о чему в. Reddy 1993).

(СЛОЖЕНА) ИДЕЈА ЈЕ ГРАЂЕВИНА

Онтолошка метафора ИДЕЈЕ СУ ПРЕДМЕТИ пружа основу за разраду концептуализације ИДЕЈА путем структурних метафора (уп. и Klikovac 2004: 85–102). Физичка структура предмета аналогна је појмовној структури идеја, па тако и више идеја може образовати сложену идеју (Lakoff & Johnson 1999: 239). Као метафоре задужене за концептуализацију (сложених) апстрактних система уопште, предложене су метафоре типа (АПСТРАКТНА) ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕ ФИЗИЧКА СТРУКТУРА (примарна метафора према: Grady 1997), АПСТРАКТНА СТРУКТУРА ЈЕ ФИЗИЧКА СТРУКТУРА (Kövecses 2010²), СЛОЖЕНИ АПСТРАКТНИ СИСТЕМИ СУ СЛОЖЕНИ ФИЗИЧКИ ПРЕДМЕТИ (Kövecses 2005), и сл. С обзиром на порекло речи структура у латинском глаголу *struere* ‘градити’ и зависност многих значења те речи од појма ГРАЂЕВИНЕ, В. Хасер (Haser 2005: 216–224) сугерише заснованост метафоре ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕ ФИЗИЧКА СТРУКТУРА на метафори ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕ ГРАЂЕВИНА, обратно од Грејдија, који нпр. метафору ТЕОРИЈЕ СУ ГРАЂЕВИНЕ изводи од претпостављених примарних метафора

² Слично је са глаголом *импоновати*, насталом према лат. глаголу *imponere*, од *in-* и *ponere* ‘ставити’ (уп. OED), с тим што *imponere* значи ‘ставити на нешто’ (в. Ђорђевић 1997: 702), па је пре у питању однос ПОТПОРЕ, него САДРЖАВАЊА.

ОРГАНИЗАЦИЈА ЈЕ ФИЗИЧКА СТРУКТУРА и ИСТРАЈНОСТ ЈЕ ОСТАЈАЊЕ У УСПРАВНОМ ПОЛОЖАЈУ (односно појам ГРАЂЕВИНЕ из појма УСПРАВНЕ ФИЗИЧКЕ СТРУКТУРЕ).

У анализираној грађи налазимо још потврда метафоре АПСТРАКТНЕ СТРУКТУРЕ/ОРГАНИЗАЦИЈЕ СУ ГРАЂЕВИНЕ, односно, конкретније, ИДЕЈЕ СУ ГРАЂЕВИНЕ, у етимологији. Глагол *инструирати* и номинализације *инструкција* и *инструктор* повезују појмовни домен (ДАВАЊА) ИДЕЈЕ са доменом ГРАДЊЕ, будући да потичу од лат. глагола *instruere* ‘узидати; подићи’ (Ђорђевић 1997: 760) (од *in-* и *struere* ‘слагати, склапати; зидати’ [OED: 1431]). У синхронијској перспективи (енглеског језика), Лејкоф и Џонсон (Lakoff & Johnson 2003²) говоре о сродним метафорама, ТЕОРИЈЕ СУ ГРАЂЕВИНЕ (енгл. THEORIES ARE BUILDINGS) и АРГУМЕНТАЦИЈА ЈЕ ГРАЂЕВИНА (енгл. ARGUMENT IS A BUILDING), а у литератури очекивано налазимо и друге сличне као ЗНАЊЕ ЈЕ ГРАЂЕВИНА (енгл. KNOWLEDGE IS A BUILDING, нпр. у: Navarro & Ferrando 1999: 152), будући да су у честој употреби изрази попут *темељ* (*изградња, надоградња...*) неке *теорије, знања*, и сл. Могло би се говорити о примерима пронађеним у дијахронији и наведеним метафорама из литературе као конкретнијим случајевима општије метафоре (СЛОЖЕНА) ИДЕЈА ЈЕ ГРАЂЕВИНА (односно још општије, нпр. метафора АПСТРАКТНА СТРУКТУРА ЈЕ ГРАЂЕВИНА, и сл.).

ОДРЕЂЕНОСТ ЈЕ ОГРАНИЧЕНОСТ

Било да је реч о апстрактним или недовољно дискретним физичким појавама, људске потребе типично изискују установљавање вештачких граница таквих појава ради реферирања на њих, њихове категоризације, групације, квантификације, и, на тај начин, расуђивања о њима (Lakoff & Johnson 2003²: 25). Представљање појава као дискретних, ‘одвојених’, ентитета у рационали је одређења појава, као њиховог ‘одвајања’, ‘омеђавања’ од других појава, што на свој начин верификују и наредни примери.

Наиме, латинизми *дефинисати*, *дефиниција* (према процесној именици *definitio*), *дефинитиван* (према партиципском придеву *definitivus*) воде порекло од лат. *definire*, односно од *de-* ‘са, од’ и *finire* ‘омеђити, ограничити; одредити; завршити’, од *finis* ‘(природна) граница, крај’ (в.: OED; Ђорђевић 1997: 588). Слично, *детерминисати* (од *determinare*), *детерминација* (*determinatio*) и сродне лексеме у основи имају лат. глагол *terminare* ‘означити крај или границу’ (*terminus* ‘крај, граница’). Појмовна метафора посредује у наведеним примерима, ОДРЕЂЕЊЕ ЈЕ ОГРАНИЧЕЊЕ, има искуствену основу у одређивању приватног поседа, административног подручја, територије уопште, што је посебно мотивисано територијалним (људским) инстинктом, а што се, у физичком смислу, своди на омеђавање (природном и/или вештачком границом). Сродне примере можемо наћи у синхронији, нпр. када се говори да је нешто у *границама/оквиру закона* (непостојање *законског оквира* за нешто значи неодређеност тог нечег), или уопште о *оквиру* неког појма.

ИМПЛИЦИТНОСТ ЈЕ ОБУХВАЋЕНОСТ

За нешто индиректно, недовољно јасно или прикривено се уобичајено каже и да је *замотано, увијено, спаковано*, или сл. (уп. РСЈ), у познатој загонетки то нешто је *закукуљено, замумуљено*, па га је потребно *откукуљити* и *одмумуљити*³. Ту метафору, ИНДИРЕКТНО САЗНАТЉИВО ЈЕ ОБУХВАЋЕНО (уп. ИНФОРМАЦИЈА КОЈА СЕ ЗАКЉУЧУЈЕ ЈЕ САДРЖАЈ [DEDUCIBLE INFORMATION IS CONTENTS], у: Grady 1997: 296), у етимологији илуструју латинизми *компликација* и *компликовати*,⁴ у чијем је пореклу глагол *complicare* (од *com-* и *plicare*), који значи ‘сматати, заматати, завити’ (в.: OED; Ђорђевић, 1997).

Сличног су порекла *импликација* (лат. *implicatio*), *имплицитан* (*implicitus*) и *имплицирати* (*implicare*), односно *експликација* (*explicatio*), *експлицитан* (*explicitus*) и *експлицирати* (*explicare*), од *in-*, односно *ex-* ‘из, од’, и *plicare* ‘савити, сматати’. На тај начин, *имплицирање*, ‘подразумевање’ у циљном домену, одговара ‘увијању’, ‘обухватању’ у изворном, а *експлицирање*, ‘разјашњавање’, кореспондира са ‘одвијањем’, тако да ИМПЛИЦИТНОСТ ЈЕ ОБАВИЈЕНОСТ/ОБУХВАЋЕНОСТ, односно ЕКСПЛИЦИТНОСТ ЈЕ ОДВИЈЕНОСТ. Дакако, постоје и сродни примери који су другачијих корена. Глагол *инволвирати*, у значењу ‘укључивати, увући, умешати; садржавати, обухватати’ (Клајн и Шипка 2006: 511), потиче од лат. *involvere* ‘умотати, обухватити’, букв. ‘котурати у нешто’ (од *in-* и *volvere*), тако да припада (циљном) појмовном домену УКЉУЧЕНОСТИ, а изворно одговара домену ОБУХВАЋЕНОСТИ. И сам глагол *обухватити* (‘обгрлити’:‘укључити’) у синхронији изражава метафору УКЉУЧЕНОСТ ЈЕ ОБУХВАЋЕНОСТ.

Дакле, нешто што је садржано, ИМПЛИЦИТНО у нечем другом метафорички је представљено као обавијено, односно ОБУХВАЋЕНО, а како и ИНДИРЕКТНО САЗНАТЉИВО спада у домен ИМПЛИЦИТНОСТИ, метафора ИМПЛИЦИТНОСТ ЈЕ ОБУХВАЋЕНОСТ укључује, као конкретнију, и метафору ИНДИРЕКТНО САЗНАТЉИВО ЈЕ ОБУХВАЋЕНО. У питању је, заправо, разрада метафоре садржавања ИМПЛИЦИТНО ЈЕ САДРЖАНИ ПРЕДМЕТ. Постоји искуствена паралела у томе да нешто што је обавијено често није непосредно уочљиво (уп. ОПАЖЉИВО ЈЕ ИЗВАН, а НЕОПАЖЉИВО ЈЕ УНУТРА, у: Grady 1997: 296), па тако, обично, ни непосредно сазнатљиво.

Метафоре са изворним доменом ВИЂЕЊА

Метафора ПРОУЧАВАЊЕ/РАЗМАТРАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ повезана је са примарном метафором ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, а потврђена је синхронијски бар у енглеском,

³ Уп. и конвенционалне метафоричке изразе *замршено, запетљано, заплетено*, и сл., који илуструју метафору коју у енглеском Раден (Radden 2003: 426) идентификује као ПРОБЛЕМ ЈЕ ЗАМРШЕНОСТ (A PROBLEM IS A TANGLE).

⁴ Савремена значења наведених латинизама, бар у енглеском, забележена су тек од 1832. г. (OED).

шпанском и баскијском (STUDYING/EXAMINING IS SEEING, у: Ibarretxe-Antuñano 2002). У дијакронији налазимо следеће примере. Процесна именица *интуиција* начињена је према каснолат. *intuitio* ‘посматрање, разматрање’, од лат. глагола *intueri* ‘гледати у нешто, разматрати’ (од *in-* и *tueri* ‘гледати у нешто, надгледати’) (в. OED). Својим савременим значењем (‘способност непосредног схватања, сазнања нечега, без помоћи искуства или логичког закључивања’ [РСЈ]) *интуиција* спада у појмовни домен (СА)ЗНАЊА, те дијакронијски одликава метафору ЗНАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, с тим што метафору РАЗМАТРАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ налазимо синхронијски у латинском у секундарном смислу каснолат. узора *intuitio* ‘разматрање’. У дијакронији, путем метафоре РАЗМАТРАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ настала су значења процесне именице *интроспекција*, преко лат. *introspectus*, прошлог партиципа глагола *introspicere* ‘гледати унутар’ (од *intro-* и *specere* ‘гледати’), као и именица *инспекција* и *инспектор*, аналогно преко лат. *inspectus*, прошлог партиципа глагола *inspicere* (*in-* и *specere*) (в. OED). Ту метафору налазимо и у етимологији глагола *ревидирати*, насталог од лат. глагола *revidere* ‘видети поново’ (од *re-* и *videre* ‘видети’), и одговарајуће именице *ревизија*, на основу фреквентатива *revisere* ‘гледати поново’ (в. OED), слично као код одговарајућих лексема *прегледати* и *преглед*, које у синхронији чувају и изворни појам ВИЂЕЊА (за шта в. РСЈ).

Метафору ПРЕДВИЂАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ (FORESEEING IS SEEING, у: Ibarretxe-Antuñano 2002) у етимологији илуструје сам глагол *предвидети*. Слично, ту метафору налазимо и у етимологији процесне именице *провиденција* (‘предвиђање, опрезност’ [Клајн и Шипка 2006: 988]), која потиче од лат. *providentia*, и даље од *provident/providens-*, садашњег партиципа глагола *providere* ‘видети издалека, претходно’ (в. OED; Ђорђевић 1997: 1204), оформљеног од *pro-* ‘претходно, унапред’ и *videre* ‘видети’. Етимолошки су сродни глагол *импровизовати* и именица *импровизација* (према франц. *improvisation*), који воде порекло, преко итал. глагола *improvisare*, од лат. *improvisus* ‘непредвиђен’, формираног од *in-* ‘не’ и *provisus*, што је прошли партицип глагола *providere*. У том случају, аналогно, (НЕ)ПРЕДВИЂАЊЕ ЈЕ (НЕ)ВИЂЕЊЕ.

Метафоре за СЛАГАЊЕ/САГЛАСНОСТ

Када је у питању (не)сагласност мишљења, Грејди (Grady 1997: 297) као потенцијално примарну наводи метафору СЛАГАЊЕ/СОЛИДАРНОСТ ЈЕ БИВАЊЕ НА ИСТОЈ СТРАНИ (AGREEMENT/SOLIDARITY IS BEING ON THE SAME SIDE), коју Е. Семино (Semino 2005: 47), на основу својих примера, уопштава у виду СЛАГАЊЕ/СОЛИДАРНОСТ/(ПОТЕНЦИЈАЛНА) АСИСТЕНЦИЈА ЈЕ ФИЗИЧКА БЛИЗИНА (AGREEMENT/SOLIDARITY/POTENTIAL) ASSISTANCE IS PHYSICAL PROXIMITY), док М. Јанићијевић (2014: 211–212) посматрајући појам САГЛАСНОСТИ у широком смислу (рекли бисмо, ‘саобразности’), такође констатује његову везу са доменом БЛИЗИНЕ, и то физичке и социјалне, у виду метафора САГЛАСНОСТ ЈЕ (ФИЗИЧКА) БЛИЗИНА и САГЛАСНОСТ ЈЕ ПРИПАДНОСТ (с тим што и ПРИПАДНОСТ ЈЕ БЛИЗИНА, тако да је реч о

тројној релацији са исходиштем у појму ФИЗИЧКЕ БЛИЗИНЕ). Такве метафоре се објашњавају искуственом чињеницом тенденције физичког/социјалног груписања сличномишљеника (уп. и још једну претпостављену примарну метафору – СЛИЧНО ЈЕ БЛИЗУ, у: Grady 1997).

У етимологији се могу наћи даље потврде таквих метафоричких релација. Метафору СЛАГАЊЕ/САГЛАСНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА БЛИЗИНА (СРЦУ) потврђују латинизми потекли од именице *cor* ‘срце’, нпр. *акорд* (преко вулгарног лат. **accordare*, од *ad-* ‘до, ка, близу’ и *cor*), *конкордат* (лат. *concordatum*, од *concors* ‘сложан’, букв. ‘спојених срца’, од *com-* и *cor*), *конкордија* (према лат. *concordia*). Такође, налазимо и метафоричку везу САГЛАСНОСТИ са ЕМОЦИОНАЛНОМ БЛИЗИНОМ, у виду именице *консензус* (лат. *consensus* ‘споразум, сагласност’), која води порекло од глагола *consentire* ‘заједно осећати; слагати се’, насталог од *com-* и *sentire* ‘физички осећати, опажати; душевно осећати, разумевати’ (в.: OED; Ђорђевић 1997: 1366). Метафора посреди, САГЛАСНОСТ (МИШЉЕЊА) ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКО ОСЕЋАЊЕ и општије, МИШЉЕЊЕ ЈЕ ОСЕЋАЊЕ, блиско је повезана са метафором МИШЉЕЊЕ ЈЕ ПЕРЦЕПЦИЈА. У полисемантичкој структури лат. глагола *sentire*, као и глагола *oseћати* (‘примати утисак путем чула; бити испуњен неком емоцијом; схватати ...’ [в. РСЈ]) и еквивалената из других језика (нпр. енгл. *feel*), налазимо значења која угрубо одговарају категоријама перцепције, емоције и (апстрактне) когниције, тим редом.

Закључак

У етимологији префиксираних латинизама у српском језику идентификоване су појмовне метафоре (структурне, онтолошке, оријентационе) путем којих се концептуализује домен когниције, оне чији изворни појмови одговарају (дезактуелизованим) етимолошким значењима, а циљни актуелним значењима латинизама. Те метафоре (или сасвим сродне) у знатном броју налазимо већ установљене у когнитивнолингвистичкој литератури, али углавном у савременој синхронији: УМ ЈЕ САДРЖАТЕЉ, ИДЕЈЕ СУ (МАНИПУЛАБИЛНИ) ПРЕДМЕТИ, (СЛОЖЕНЕ) ИДЕЈЕ СУ ГРАЂЕВИНЕ, ИНФОРМАЦИЈА КОЈА СЕ ЗАКЉУЧУЈЕ ЈЕ САДРЖАЈ, ЗНАЊЕ/РАЗМАТРАЊЕ/ПРЕДВИЂАЊЕ ЈЕ ВИЂЕЊЕ, СЛАГАЊЕ/САГЛАСНОСТ ЈЕ ФИЗИЧКА БЛИЗИНА. Такође, за метафоре ОДРЕЂЕНОСТ ЈЕ ОГРАНИЧЕНОСТ и УКЉУЧЕНОСТ ЈЕ ОБУХВАЋЕНОСТ (и општију, ИМПЛИЦИТНОСТ ЈЕ ОБУХВАЋЕНОСТ) пронашли смо конвенционалне (свакодневне) потврде у синхронији (српског језика). С друге стране, етимологија анализираних латинизама показује да су идентификоване појмовне метафоре углавном на делу још у латинском језику, што значи да бар главнина тих метафора функционише у различитим језицима више од 1500–2000 година.

Утемељење анализираних појмовних метафора налази се у људском телесном искуству, природи перцепције и сродних телесних капацитета, од којих се појмовни домен когниције показује зависним. Потврде тих метафора из дијахроније и

синхроније указују на то да су се оне развиле независно у различитим језицима, временима и друштвеним заједницама, односно сугеришу да те метафоре могу бити општељудске, универзалне.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђорђевић, Јован (1997). *Латинско-српски речник*. Репринт издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Јанићијевић, Марко (2014). Метафоричке основе српског и енглеског уставноправног језика. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 57(2), 201–216.
- Клајн, Иван и Шипка, Милан (2006). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- РСЈ: *Речник српског језика*. Приступљено 1.12.2015. на: <http://www.srpskijezik.com>.

*

- Grady, Joseph (1997). *Foundations of meaning: Primary metaphors and primary scenes* (Unpublished doctoral dissertation). University of California, Berkeley.
- Haser, Verena (2005). *Metaphor, Metonymy, and experientialist philosophy: Challenging cognitive semantics*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Ibarretxe-Antuñano, Iraide (2002). MIND-AS-BODY as a cross-linguistic conceptual metaphor. *Miscelánea. A Journal of English and American Studies*, 25, 93–119.
- Klikovac, Duška (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kövecses, Zoltan (2000). *Metaphor and emotion: Language, culture and body in human feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltan (2005). *Metaphor in culture: Universality and variation*. New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltan (2010²). *Metaphor: A practical introduction* (Second edition). Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltan (2015). *Where metaphors come from: Reconsidering context in metaphor*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1999). *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (2003²). *Metaphors we live by* (Second edition). Chicago: University of Chicago Press.
- Navarro i Ferrando, Ignasi (1999). The metaphorical use of *on*. *Journal of English studies*, 1, 145–164.
- Niemeier, Susanne (2011). What's in a heart? Culture-specific concepts of emotionality and rationality. In Marcus Callies, Astrid Lohöfer & Wolfram Keller (Eds.), *Bi-Directionality in the cognitive sciences: Examining the interdisciplinary potential of cognitive approaches in linguistics and literary studies* (43–56). Amsterdam: John Benjamins.

OED: *Online Etymology Dictionary*. Accessed December 1, 2015 on:

<http://www.etymonline.com>.

- Radden, Günter (2003). How metonymic are metaphors? In René Dirven & Ralf Pörings (Eds.), *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (pp. 407–434). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Reddy, Michael (1993). The conduit metaphor. In Andrew Ortony (Ed.), *Metaphor and Thought* (pp. 164–201). Cambridge: Cambridge University Press.
- Semino, Elena (2005). The metaphorical construction of complex domains: The case of speech activity in English. *Metaphor and symbol*, 20(1), 35–70.
- Sweetser, Eve (1990). *From etymology to pragmatics: Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.

SADRŽAJ

PLENARNO IZLAGANJE

Бојан Јовић УМЕТНИЧКА КЊИГА МОДЕРНОГ ДОБА: ПОЈЕДИНАЧНО VS. КОЛЕКТИВНО; МОДЕРНА VS. АВАНГАРДА	9
--	---

I

KULTURNI KONTEKSTI U NASTAVI STRANOG JEZIKA

Драгиња Рамадански КА МЕТАЕТИЦИ КЊИЖЕВНОГ ПРЕВОЂЕЊА	35
Роберт Грошел КУЛТУРА И ФУСНОТЕ: АНАЛИЗА ПРЕВОДИЛАЧКИХ ФУСНОТА У СРПСКИМ ПРЕВОДИМА ПРОЗА ЦИРИЛА КОСМАЧА	49
Hargita Horvat Futo, Edita Andrić, Eva Hoža INTERKULTURALNI DIJALOG U PREVODIMA ROMANA PETERA NADAŠA	61
Zuzana Čížiková PREKLADOVÁ TVORBA Z LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ V 70. ROKOCH 20. STOROČIA V ČASOPISE PRE DETI PIONIERI	73
Jelena Redli RAZVIJANJE INTERKULTURNE SVESTI U RADU SA STUDENTIMA SRPSKOG JEZIKA KAO STRANOG	83
Olja Perišić Arsić RAZLIČITI ASPEKTI KULTURE U UDŽBENICIMA SRPSKOG JEZIKA KAO STRANOG ZA SREDNJI NIVO: <i>SRETAN PUT I UČIMO SRPSKI 2</i>	95

II

ISTORIJA KULTURE

Milena Spremo ONKRAJ METAFIZIČNE SUPERIORNOSTI: O POKRŠĆANSKI CIVILIZACIJI	109
Борис Стојковски, Небојша Карталија ПЕРЦЕПЦИЈА БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА У ПУТОПИСИМА ИСТОЧНИХ И ЗАПАДНИХ ПУТОПИСАЦА ОД XI ДО XV ВЕКА.....	119

Zoltán Györe, Attila Pfeiffer „VELIKO GROBLJE NACIONALNOG SJAJA” MOHAČKA BITKA 29. AVGUSTA 1526.....	129
Ненад Нинковић, Дејана Васин ЖИВОТ НА ПРОСТОРУ БУДИМСКЕ ЕПИСКОПИЈЕ У КОНТЕКСТУ ЕПИДЕМИЈЕ КУГЕ 1738-1740.	143
Momir Samardžić PERCEPCIJE ŽELEZNICA U SRPSKOJ I BUGARSKOJ SOCIJALISTIČKOJ MISLI SEDAMDESETIH GODINA 19. VEKA: SVETOZAR MARKOVIĆ I HRISTO BOTEV	155
Peter Vukman THE LIFE AND POLITICAL VIEWS OF OBRAD DOBANOVAČKI, YUGOSLAV POLITICAL EMIGRANT IN HUNGARY	167
III JEZIK I KULTURA	
Edita Andrić SZÓKÉPZÉSI LEHETŐSÉGEK A SZERB ÉS A MAGYAR NYELVBEN, A GLAVA ÉS A FEJ FŐNEVEK PÉLDÁJÁN	179
Anna Makišová INTERFERENČNÉ PRVKY PRI POUŽÍVANÍ PREDLOŽIEK NA, ZA, V V REČI VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV	197
Канапе Окано VERBA И NOMINA DICENDI У ВОЈВОЂАНСКОМ РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ	207
Mira Milić, Aleksandra Kardoš ADAPTACIJA IZVORNO JAPANSKE TERMINOLOGIJE BORILAČKIH VEŠTINA IZ ENGLESKOG JEZIKAU SRPSKOM: TEORIJSKI I PRAKTIČNI ASPEKTI.....	219
Марко Јанићијевић МЕТАФОРИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ КОГНИЦИЈЕ У ЕТИМОЛОГИЈИ ПРЕФИКСИРАНИХ ЛАТИНИЗАМА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	233
Jelena Vojinović-Kostić O NEKIM JEZIČKIM ODLIKAMA STILA POLITIČKOG DEBATNOG DISKURSA.....	243

Милена С. Зорић ЈЕЗИК – МАСКА И/ИЛИ КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ ЈУНАКА СТЕРИЈИНИХ РАНИХ КОМЕДИЈА	257
---	-----

IV KNJIŽEVNI SUSRETI

Марија Клеут НЕМАЧКЕ И СРПСКЕ ПРИЧЕ О ВАМПИРИМА У ХВИИ ВЕКУ	269
--	-----

Драгољуб Перић МОТИВ ЛЕНОРЕ У НЕМАЧКОЈ И СРПСКОЈ УСМЕНОЈ ТРАДИЦИЈИ И КЊИЖЕВНОСТИ: ТИПОЛОШКА ВЕЗА ТЕКСТА И КОНТЕКСТА ТРАДИЦИЈЕ	279
--	-----

Čila Utaši МАНЈЕ ПЕСМЕ ЗБИРКЕ <i>ADRIANSZKOGA MORA SYRENA</i> PETRA ZRINSKOG	291
---	-----

Gordana Todorčić ЈЕДНОЧИКА <i>NE ZABORAVI ILI ZAPAMTI</i> DR HINKA GOTLIBA	299
---	-----

Милорад Миљаковић АБРАМ ТЕРЦ О СОЦИЈАЛИСТИЧКОМ РЕАЛИЗМУ	309
--	-----

Marína Šimáková Speváková IMPULSI JUGOSLOVENSKE NEOAVANGARDE U SLOVAČKOJ POEZIJI	319
---	-----

Marta Součková K TEMATIZÁCIJ DEJÍN V SLOVENSKEJ PRÓZE PO ROKU 2000	329
---	-----

Весна Цидилко НА ГРАНИЦИ ПРИЧЕ: ЕСЕЈ КАО НАРАТИВНИ МОДЕЛ У ПРОЗИ ДАВИДА АЛБАХАРИЈА	339
--	-----

Vladislava Gordić Petković ТЕЛО I ТЕХНОЛОГИЈА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ I АНГЛОФНОМ ROMANU	351
---	-----

V

KULTURA, OBRAZOVANJE, MEDIJI

- Janko Ramač
KULTURNA I PROSVETNA DELATNOST UČITELJA MIHAJLA VRABELJA
MEĐU RUSINIMA U BAČKOJ U POSLEDNJOJ DECENIJI XIX VEKA.....363
- Jarmila Hodoličová
SÚČASNÁ SLOVENSKÁ VOJVODINSKÁ LITERATÚRA PRE DETI V ROKOCH
2012-2015375
- Соња Леро
ВЈЕРОВАЊЕ У МОЋ ЈЕЗИКА НЕКАД И САД (О АПЕЛАТИВНОЈ ФУНКЦИЈИ У
КЛЕТВАМА И РЕКЛАМАМА).....383

VI

KULTURA IDENTITETA

- Milena Stefanović, Aleksandar Matković
PITANJE INDIVIDUALNOSTI ROBOVA I ŽENA U FILOZOFIJI LIBERALIZMA
DŽONA STJUARTA MILA I HERIJET TEJLOR MIL397
- Daniela Marčok
PISMENOST SLOVAČKOG STANOVNIŠTVA U UGARSKOJ KRAJEM
18. VEKA.....407
- Анжела Прохорова
ПАРАДОКСИ РУСКОГ НАЦИОНАЛНОГ КАРАКТЕРА И ЊИХОВ ОДРАЗ У
РУСКОМ ЈЕЗИКУ (ПАСИВНОСТ И МАКСИМАЛИЗАМ).....417
- Aleksander Urkom
ISPITIVANJE KULTURNO-IDENTITETSKIH OBELEŽJA U SRPSKO-MAĐARSKOM
REČNIKU MIRJANE BURZAN I AGNEŠ KACIBE427

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
Dr Zorana Đinđića 2
21000 Novi Sad
Tel: +381 21 450690
www.ff.uns.ac.rs

Tehničko uređenje radova
Ljiljana Siriški
Aleksandra Mirković

Priprema za štampu i redizajn korica
Igor Lekić

Štampa i povez
Štamparija Futura
Mažuranićeva 46, 21131 Petrovaradin
Tel: +381 21 6431 602

Tiraž
100

CIP - Каталогизacija у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.74:81/82(082)

**МЕЂУНАРОДНИ интердисциплинарни симпозијум „Сусрет култура” (9 ; 2016 ;
Нови Сад)**

Zbornik radova / Deveti međunarodni interdisciplinarni simpozijum „Susret kultura”,
[1. decembar 2016, Novi Sad] ; [urednici Ivana Živančević-Sekeruš, Željko Milanović]. -
Novi Sad : Filozofski fakultet, 2018 (Petrovaradin : Futura). - 442 str. : ilustr. ; 23 cm

Radovi na više jezika. - Ćir. i lat. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Rezime na engl. jeziku uz svaki rad.

ISBN 978-86-6065-465-8

a) Мултикултуралност - Интердисциплинарни приступ - Зборници b) Културни
плурализам - Интердисциплинарни приступ - Зборници

COBISS.SR-ID 324029191
